

Автор: Парфенюк Оксана Миколаївна,
учитель української мови й літератури,
спеціаліст вищої категорії, учитель-методист
Рівненської української гімназії

Тема: Василь Королів-Старий. Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору.

Мета уроку:

- ознайомити учнів із біографією Василя Королева-Старого, його фантастичними казками, порівняти трактування "нечистої сили" у фольклорі та авторське тлумачення;
- виразно прочитати уривки казок письменника;
- виховувати доброту.

Цілі.

Учні знатимуть:

- цікаві відомості з життя письменника;
- назви його казок, їхній зміст та образи, створені уявою автора;
- трактування "нечистої сили" у фольклорі та авторське тлумачення.

Учні вмітимуть:

- виразно читати уривки казок;
- називати риси зовнішності героїв;
- давати оцінку описуваним подіям;
- *складати колективний план діяльності.*

Тип уроку. Урок засвоєння нових знань.

Обладнання: дошка, підручник, робоча картка учня, мультимедійна презентація "Міфологічні персонажі українського фольклору".

Методи, прийоми, види, форми роботи: виразне читання, робота із словником, бесіда, робота у парах і четвірках, проблемне питання, інтерактивні прийоми "намалюй в уяві", "я – логік", "вірю – не вірю", "займи позицію".

Хід уроку

I. Мотиваційний етап.

1. Забезпечення емоційної готовності учнів до уроку.

Учитель: Сьогодні наш урок буде незвичним, адже ми будемо говорити про загадковий світ природи, духів. Як ви думаєте, про кого йтиметься на уроці? *(Відповіді учнів)*

- Невеличкою підказкою для вас слугуватиме презентація *(показ презентації "Міфологічні персонажі українських казок": слайди 1 – 6).*

Під час демонстрації учні коментують побачене, відповідаючи на запитання: "Кого ви бачите? Що знаєте про міфологічного персонажа?" Це завдання може бути випереджувальним.

Учитель під час показу пропонує учням звертатися до словника казкових героїв, розміщеного у робочій картці (остання сторінка).

2. Актуалізація суб'єктного досвіду та опорних знань.

Створення проблемної ситуації.

- Якою є НЕЧИСТА сила в українців, на вашу думку, - доброю чи злою?

- Василь Королів-Старий, письменник, твори якого будемо читати сьогодні, так говорив про вихід однієї зі своїх книг: "...З'являється оця книжка казок, в яких я дозволяю собі боронити перед дітьми насамперед нашу, українську "нечисту силу..."

- Якої думки був письменник про "нечисту силу"? Якою бачив її?

Продовження показу презентації "Міфологічні персонажі українського фольклору" (слайди 7-11).

II. Цілевизначення та планування.

1. Вибір цілей уроку із загального переліку.

Учитель: На кожному уроці ми ставимо перед собою цілі, яких хотіли б досягнути. Виберіть із переліку запропонованих цілей до уроку значущі саме для вас (*перша сторінка робочої картки*).

(Щоб не затрачати багато часу на цьому етапі, вчитель запитає кількох учнів про їхні цілі на урок і попросить тих, у кого вони збіглися, просто піднести руки).

2. Колективне планування роботи на уроці.

Учитель: Знову ж таки, коли ви ставите перед собою ціль, то, мабуть, продумуєте шляхи її досягнення. Хочу вам запропонувати планування нашої співпраці на уроці. Воно в нас записане у робочій картці. Чи погоджуєтеся ви з ним? Якщо ні, то внесіть, будь ласка, свої корективи у хід уроку та поясніть свої міркування.

(Зазвичай п'ятикласники дуже уважно вивчають план уроку і намагаються щось змінити. Дуже важливо, щоб учні мотивували свої зміни, а не вносили їх тільки заради того, аби щось змінити).

III. Опрацювання навчального матеріалу.

Учитель: Що ж це була за людина – Василь Королів-Старий, – яка так боронила "нечисту силу"? Про це докладніше зараз на уроці.

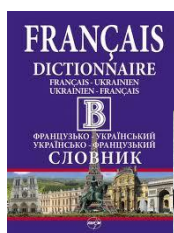
1. Робота в четвірках.

I ряд – пофантазувати з приводу зовнішності письменника, уявити, як він виглядає (*"намалюй в уяві"*).

II ряд – з'ясувати рід занять автора з допомогою асоціативних картинок (*"я – логік"*).

Фото і малюнки для завдання:

ПЕРЕКЛАДАЧ

ПИСЬМЕННИК

РЕДАКТОР

ВЕТЕРИНАР

III ряд – поміркувати над метою створення персонажів "нечистої сили" (налякати, застерегти, переконати тощо).

Після того, як учні попрацюють у четвірках, учитель:

- пропонує розгорнути другу сторінку робочої картки, подивитися на портрет Василя Королева-Старого і ставить запитання: "Чи справдилися ваші сподівання?"

- пропонує порівняти висновки учнів II ряду з робочою карткою, де розміщено короткі відомості із біографії письменника, при цьому вчитель ставить запитання: "Що ще ви дізналися про письменника?"

- Запитує про міркування учнів III ряду і пропонує порівняти висновки дітей із матеріалом, уміщеним до їхньої робочої картки – "Із передмови до збірки казок".

Із передмови до збірки казок "Нечиста сила"

Василь Королів-Старий у передмові до збірки "Нечиста сила" писав: "Дарма, що інтелігентні люди ставляться до "нечистої сили" з легкою та добродушною посмішкою. Дарма, що тепер не знайдеш освіченої людини, котра йняла б віри якомусь чортovinню. Однаково — найосвіченіша, найінтелігентніша людина нашого віку бодай для форми вислову згадує чорта, диявола, якогось "злого духа". Найчастіше ця згадка буває тільки словом лайки, тим завченим порожнім звуком, що не має в собі жодного змісту... То ж чи не краще буде розповідати про нього дітям, як про персоніфіковані сили природи, по змозі позбавляючи їх елементів зла та ворожості?!"

Я — не педагог і, можливо, помиляюсь. Отож, як результат моєї помилки, з'явиться оця книжка казок, в яких собі дозволяю боронити перед дітьми насамперед нашу, українську "нечисту силу", що, на мою думку, часто буває далеко менш небезпечною, ніж деякі інші "сили", яких, на жаль, не звуть "нечистими". Всі лихі справи у світі коять самі люди через жадібність, підступність, при цьому винними намагаються зробити чортів, відьом, хух, потерчат.

- Отже, познайомимося ближче із персонажами казок Василя Королева-Старого.

2. Виразне читання учнями вголос уривка із казки "Нечиста сила".

НЕЧИСТА СИЛА

Було це в тисяча дев'ятсот двадцятomu році.

На Лисій горі, під Києвом, ще з ранньої весни почалася жвава робота. Місцеві Чорти будували нову, велику світлицю. Хухи обкладали її мохом, блискучими мушлями, сосновими шишками та іншими оздобами. Відьми підмітали подвір'я, посипали піском, чепурили стіни. Лісовики садили нові дерева, рясні куці та чудові квіти. Мавки пололи квітники, гарненько

розстинали барвінок, підпирали чорнобривці, підв'язували кручені паничі та високі повні рожі. Русалки носили з Дніпра воду на поливку й доглядали розкішного водограя, що його поставив Водяник. Того водограя було зроблено так хитромудро, що дрібні бризки з нього летіли тонким водяним порошком зі стелі по всій світлиці й робили в ній приємну прохолоду...

В середині червня вже все було готове. Тільки Дідько зі своїми помічниками, Бісовими Синами, закінчував приладдя до освітлення. Та ще не впорались манесенькі Злидні, яким було загадано розправляти травинки та зм'ятати порошинки, бо з-поза Дніпра часто налітав вітер.

В ніч на Івана Купала вся середина Лисої гори блищала. Палали тисячі різнокольорових вогнів, сяяло не тільки у світлиці, а також і по всіх кутках садів та квітників. Чудово світилися вогненні квітки папороття, а доріжки були мов з освітленого скла: так виблискували вони ніжним синьо-жовтим сяйвом чистої, свіжої порохні.

Опівночі зі всіх сторін почали злітатися гості. Кого-кого тільки тут не було!.. Бо ж це мали бути не звичайні щорічні збори. Було то велике, урочисте зібрання всієї Невидимої Сили з усіх кутків світу, тобто "міжнародний конгрес". Так принаймні говорили наймудріші, вчені Чорти...

...До кожного меншого гостя було приставлено по одній Хусі. Вона допроваджувала новоприбулого на його місце в залі й лишалася при ньому до послуг. Значнішим гостям прислужували Мавки й Русалки. Меткий Перелесник означав місця, а Дитинчата-Потерчата роздавали гостям програми засідання та розносили всякі солодкі заморожені ласощі...

...Коли вже всі сиділи на призначених їм місцях, з сусіднього кришталевого залу відчинилися двері. Два струнких молодих Чорти, вбрані в блискучі козацькі шати, повільною ходою вивели під руки найстарішого й найповажнішого на Вкраїні Чортового діда — Вія.

Він був у темно-синій, довгій киреї, обшитій золотим галуном. Сиві довгі козацькі вуса спадали мало не до пояса, на якому брязчала оздоблена дорогоцінним камінням шабля. В руці тримав золоту, сяючу вогнями булаву. Довгі-довгі вії затуляли йому очі...

3. Бесіда.

- Як готувалися на Лисій горі до міжнародного конгресу?

- Якою постає перед читачем "нечиста сила" (зовнішність, вчинки)?

Знайдіть у тексті слова на підтвердження своєї думки.

- Як ви вважаєте, кому із "нечистої сили" найбільше симпатизує автор?

Свою думку доведіть словами із тексту.

- Хто вам найбільше сподобався чи запам'ятався із персонажів?

- Яку роботу ви могли б допомогти виконати під час підготовки до конгресу?

4. Читання мовчки уривка із казки "Потерчата".

Дячиха Євпраксія поралася біля печі. Вона гнівалася. Вже давно перестояла вечеря, час би й спати лягати, а дяка Оверка нема та й нема. А господині ж найгірше, коли вона когось чекає до столу, а той не йде.

— Неначе тобі в болото пірнув! — промовила дячиха сама до себе й із серця підкинула цілий оберемок дров до печі...

...Чекав дяка-господаря й Домовик. Він зник, що й дяк також, як сам Домовик, рідко відходив з дому на довгий час. Та ще домовик любив старого господаря за те, що той завжди був веселий та говіркий...

Трохи ще посидів на бовдурі, а потім притоптав люлечку, щоб часом не впала якась іскра на солом'яну стріху. Тоді заглянув у бовдур, чи там справно горить, й почав злізати з даху.

Як і всякий порядний домовик він довго вагався, чи виходити зі свого двору, чи ні? Все ще він чекав, що ось-ось дяк ринне хвірткою. А тим часом заглянув до собачої будки: чи не спить там Бровко? — подивився, чи Відьма замкнула хлів з коровами; відсунув цебер з цямрини, щоб той не впав у колодязь. І з кожною хвилиною домовик помічав, як у нього в серці настає неспокій за свого господаря. Тоді вирішив, що за господарство йому нема чого турбуватись, бо в хаті була статечна господиня, а в оборі — Бровко, й швиденько вийшов з двору...

Стояв пізній підзимок. Ніч була темна. Небо було затягнуте таким товстим, чорним сукном, що крізь нього не пробивалося жодного променя зірки.

Домовик по-селянському насунув шапку на вуха й швидко подався назустріч господарю до великого болота, що було на шляху...

А саме в цей час дяк Оверко...вийшов з другого села й підходив до болота з протилежного боку.

За селом вискочила поперед нього з-під вільхи маленька, мов темний клубочок, левадна Хуха. Вона покотила попередити Потерчат, щоб ті задалегідь розсвітили свої каганці. Бо ж тільки Потерчата могли показати дякові Оверкові справжній шлях в тім недобрім місці. Інакше він міг дуже легко оступитися з дороги й загрузнути в болоті.

...Раптом дяк урвав співу, бо побачив, як перед ним блимнув малесенький зеленкуватий вогник.

— Свят, свят, свят! — скрикнув дяк Оверко, спираючись й протираючи очі.

Тим часом далі засвітився другий вогник, потім третій, четвертий, десятий, двадцятий... То Потерчата розсвічували свої каганці й бігли вперед понад дорогою, щоб вказати дякові Оверкові шлях додому. Потерчатка були малесенькі, зовсім голі, з великими, блискучими очима й сторчоватими синенькими чубиками на голівках. Бігли вони жваво, тільки ж їхні маленькі криві ніжки не могли широко ступати, а через те вони посувалися вперед дуже повільно...

- Чи сподобалися вам казкові герої, про яких згадував автор у щойно прочитаному вами уривку?

- Чи були ви уважними під час читання? Спробуємо це перевірити.

5. Гра "вірю – не вірю".

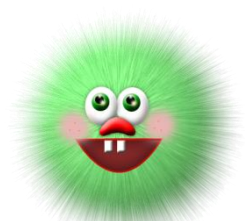
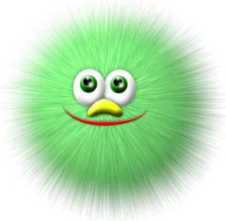
1. Дячиха розмовляла із домовиком (-).
2. Домовик не чекав дяка-господаря (-).
3. Домовик любив старого господаря за те, що той завжди був сумний та мовчазний (-).
4. Відьма замкнула хлів з коровами (+).
5. Бровко подався назустріч господарю до великого болота (-).

6. Потерчат попередила Хуха лісова (-).
  7. Тільки Потерчата могли показати дякові Оверкові справжній шлях у тім недобрім місці (+).
  8. Потерчата розсвічували свої каганці й бігли вперед понад дорогою, щоб вказати дякові Оверкові шлях додому (+).
  9. Потерчата були малесенькі (+).
  10. Вони бігли жваво, але просувалися повільно (+).
  11. Автор по-доброму оцінює вчинки "нечистої сили" (+).
6. Взаємооцінювання у парах.

IV. Рефлексивно-оцінювальний етап.

Учитель: Чи вдалося письменнику переконати вас у тому, що не завжди "нечиста сила" є злою?

"Займи позицію" (Учитель пропонує учням визначитися з допомогою малюнків. Діти передають по рядах обрані ними ілюстрації для учнів за першою партою, останні вивішують їх на дошці у три групи: "Автор переконав", "Автор не переконав", "Я блукаю стежинкою сумнівів").

Взаємооцінювання роботи на уроці.

Бесіда.

- Чи досягли ви поставлених на початку уроку цілей?
- Роботу якого учня (учениці) ви хотіли б відзначити сьогодні на уроці?
- Поставте позначки біля тих цілей, яких ви досягли на уроці. Обміняйтеся робочою карткою із сусідом по парті. Взаємооцінювання.

Домашнє завдання. *(Із метою економії часу домашнє завдання вже надруковане у робочих картках учнів).*

Обов'язкове: а) прочитати казку В.Королева-Старого "Хуха-Моховинка"; б) знайти цитати, де розповідається про Хуху; в) повторити біографічні відомості про В.Королева-Старого.

За бажанням: а) намалювати Хуху; б) укласти словник доброї "нечистої сили"; в) прочитати разом із батьками одну із казок збірки "Нечиста сила" В.Королева-Старого, поставити разом кілька запитань за змістом *(письмово)*.

Словник казкових героїв

НЕЧИСТА СИЛА — надприродна істота, що втілює в собі зло.

ЛИСА ГОРА- гора з голою вершиною, на якій, за повір'ям, ночами збиралися відьми й чорти; історична місцевість на правому березі Дніпра поблизу Видубичів (тепер Печерський район м. Києва).

ВІДЬМА — жінка, яка, знаючись із нечистою силою, завдає людям шкоди.

ВОДЯНИК — злий дух (зображуваний у фольклорі як дід із сивою бородою), що живе в озерах, річках тощо і приносить людям нещастя.

ЛІСОВИК – той, що живе в лісі. Звичайно, він має довге скуповжене волосся і таку саму бороду. Може перетілюватися у вовка, сову або прийняти образ старого у звірячій шкурі, який просить підвезти. Лякає людей у лісі.

МАВКИ – дівчата-втоплениці. Від русалок вони відрізняються тільки тим, що їхні коси зеленого кольору і з них постійно стікає вода.

ХУХА – лісовий дух, що за своїм зовнішнім виглядом схожий на маленького пухнастого звірка. Іноді злий і мстивий.

ЧОРТ - зла нечиста сила у вигляді лукавої людиноподібної істоти, хитрої і підступної.

РУСАЛКИ - це молоді дівчата з блідою шкірою, гарними рисами обличчя та косами нижче колін. Живуть вони під водою або у гніздах, звитих з соломи та пір'я, вкрадених у селі на Зелену неділю, або у підводних палацах, збудованих з раковин, перлин, яхонта, срібла та коралів.

ДІДЬКО - лисий чорт; зазвичай живе з людиною. Вважається, що

Робоча картка учня

Василь Королів-Старий.

Короткі відомості про письменника і його фантастичні казки. Образи фантастичних істот, створені уявою автора на основі українського фольклору

Цілі уроку. Позначте хрестиком ті, з якими погоджуєтесь, або допишіть власні.

☐	Ознайомитися із біографією письменника.
☐	Попрацювати із словником.
☐	Виразно читати твір.
☐	Попрацювати у парах.
☐	Попрацювати у четвірках.
☐	Пограти у гру.
☐	Дізнатися про щось цікаве і нове.
☐	Гарно відповідати на уроці.

Планування роботи на уроці

I. Цілевизначення і планування роботи на уроці.

II. Опрацювання навчального матеріалу.

1. Ознайомлення із життєписом В.Королева-Старого.

2. Ознайомлення із уривками казок письменника.

3. Обговорення прочитаного.

III. Підсумки роботи на уроці.

хазяїн, якому слугує Дідько, рано втрачає волосся, бо у нього на голові під капелюхом завжди сидить нечистий, тому, коли чоловік, вступаючи до оселі, не знімав капелюха, вважалося, що він має зносини з Дідьком.

ЗЛИДНІ – духи у вигляді жебраків або маленьких ненажерливих невиразно окреслених істот. Вважалося, що там, де поселяться злидні, надовго запанує крайня бідність. Позбутися злиднів можна хитрощами, якщо заманити їх у якусь посудину та винести з хати.

ПЕРЕЛЕСНИК - (від слова "облесливий") вогняний змії.

ПОТЕРЧАТА - це духи дітей, що народилися мертвими або померли нехрещеними. Мали вигляд дівчаток з довгим лляним волоссям.

ВІЙ- демонічна істота, що має образ старого дідугана з величезними бровами. Назву свою отримав через довгі, густі вії. Погляд його може вбити людину, від нього будинки западають під землю, а на їхньому місці утворюються озера або провалля.

Василь Королів-Старий

Щедра полтавська земля подарувала Україні та світові не одного талановитого письменника. І помітне місце серед них займає Василь Королів-Старий. Це один із псевдонімів Василя Костьовича Королева, який народився 4 лютого 1879 року в мальовничому селі Ладані. З дитинства захоплювався українським фольклором,

Із передмови до збірки казок "Нечиста сила"

Василь Королів-Старий у передмові до збірки "Нечиста сила" писав: "Дарма, що інтелігентні люди ставляться до "нечистої сили" з легкою та добродушною посмішкою. Дарма, що тепер не знайдеш освіченої людини, котра йняла б віри якомусь чортovinню. Однаково — найосвіченіша, найінтелігентніша людина нашого віку бодай для форми вислову згадує чорта, диявола, якогось "злого духа". Найчастіш ця згадка буває тільки словом

творами Тараса Шевченка та Миколи Гоголя. Закінчив Полтавську духовну семінарію, однак священиком не став, а здобув професію ветеринарного лікаря, працював за фахом і пробував сили в літературі.

Революційні події 1917-1919 років захопили письменника. У цей час він працював редактором журналу "Книгар" і підтримував борців за незалежність Української держави. У 1919 році Василь Королів-Старий виїхав до Чехословаччини. Обставини склалися так, що на Батьківщину він не повернувся. Але туга за рідним краєм відбилася в усіх його творах: і в романі "Хмелик", що розповідає про мандри юнака з Полтавщини, і в оповіданнях, і у збірці казок "Нечиста сила", яка вийшла друком у 1923 році у чеському місті Каліші. У доробку письменника є і п'єси-казки "Русалка-жаба", "Лісове свято", і твір про Бориса Грінченка, і чимало перекладів з чеської мови, і навіть малюнки, на яких відтворено природу і побут Закарпаття.

Тривалий час, майже чверть віку, прожив Василь Королів-Старий на чеській землі. У грудні 1943 року письменника не стало. А казки його живуть і нині, зачаровуючи добротою та шляхетністю героїв.

лайки, тим завченим порожнім звуком, що не має в собі жодного змісту... То ж чи не краще буде розповідати про нього дітям, як про персоніфіковані сили природи, по змозі позбавляючи їх елементів зла та ворожості?!

Я — не педагог і, можливо, помиляюсь. Отож, як результат моєї помилки, з'явиться оця книжка казок, в яких собі дозволяю боронити перед дітьми насамперед нашу, українську "нечисту силу", що, на мою думку, часто буває далеко менш небезпечною, ніж деякі інші "сили", яких, на жаль, не звать "нечистими". Всі лихі справи у світі коять самі люди через жадібність, підступність, при цьому винними намагаються зробити чортів, відьом, хух, потерчат.

Домашнє завдання. Обов'язкове: а) прочитати казку В.Королева-Старого "Хуха-Моховинка"; б) знайти цитати, де розповідається про Хуху; в) повторити біографічні відомості про В.Королева-Старого.

За бажанням: а) намалювати Хуху; б) укласти словник доброї "нечистої сили"; в) прочитати

разо
м із
бать
кам
и
одну
із
казо

к збірки "Нечиста сила" В.Королева-Старого, поставити разом кілька запитань за змістом (письмово).